

Професійний спорт у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Професійний спорт – це заняття спортом, який спортсмени обирають як основну свою діяльність і який спрямований насамперед на досягнення високих спортивних результатів та перемог на найбільших спортивних змаганнях. Але в основному в професійний спорт люди йдуть не лише заради слави, чемпіонських титулів і дорогих контрактів. Будь-який спортсмен хоче показати свої можливості, силу, прагне до більш серйозних результатів, щоб досягти успіху на світовому олімпі. Для багатьох уболівальників це стає прикладом для наслідування не лише в спорті, але й у житті.

Професійний спорт у сучасну епоху став найбільш поширеною, інституалізованою, поліфункціональною формою спортивної практики. Зі свого боку, професійний спорт також є системою практик (це його численні різновиди), які потрібно розглядати як взаємопов'язані між собою. Професійний спорт у сучасній соціокультурній ситуації – масштабний, символічно значимий сегмент соціального життя. Професійний спорт – це найбільш затребувана, видовишна, соціоорієнтована культурна подія. Саме в спорті найбільш яскраво проявляються такі важливі для сучасного суспільства цінності, як рівність шансів на успіх, досягнення успіху, прагнення бути першим, перемогти не лише суперника, але й самого себе. Тому професійний спорт комерціалізується, театралізується та політизується.

Підвищений інтерес до професійного спорту у світі нині зумовлений глибокими змінами у сфері цивільної й культурної самоідентифікації, які особливо проявляються на тлі кампаній із підготовки та проведення міжнародних змагань, а також загальною причетністю кожного, що виявляється в його сприйнятті як невід'ємного елемента культури повсякденності та водночас відокремленого від неї, формує свою власну спортивну культуру. Ці фактори посилюють соціокультурну значимість спортивного дискурсу й підвищують актуальність досліджень із позицій культурології та філософії.

Професійний спорт у сучасній культурі сприймається як фактор інкультурації й соціалізації. Він істотно впливає на формування системи цінностей, людської самосвідомості, стилю життя сучасної людини, на його фізичне та моральне обличчя.

Мета статті – розкрити соціальну значимість професійного спорту для сучасного суспільства, його проблеми в суспільстві й перспективу розвитку.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Спорт – ефективний засіб для вдосконалення людини, перетворення його духовної й фізичної природи відповідно до запитів суспільства, є дієвим чинником виховання та самовиховання. Соціальна цінність спорту полягає і в тому, що він є засобом етичного, естетичного, морального виховання особи. Підвищений рівень функціональних можливостей організму й створюваний одночасно фонд корисних умінь і навиків, які досягаються в процесі занять спортом, можуть значною мірою зумовити прискорене засвоєння спортсменом професійно-трудової, військової й іншої соціальної діяльності.

Спорт цікавий як емоційно насичене видовище. Видовишна суть спорту сприяє привиттю інтересу до занять фізичною культурою й спортом, упровадженню їх у спосіб життя. Сучасні технічні засоби комунікацій сприяли тому, що аудиторія спортивних видовищ, як ніколи раніше, розширилася, а це збільшило неординарний вплив спорту на емоційний світ людства. При характеристиці соціальної ролі спорту важливо мати на увазі його чимале економічне значення. Матеріальні вкладення суспільства в розвиток спорту багато разів окуплюються передусім підвищенням загального рівня працездатності, зміцненням здоров'я, збільшенням тривалості життя людини. Економічно значущі та фінансові прибутки, що отримуються від спортивних видовищ, експлуатації спортивних споруд, продажу спортивного інвентарю, устаткування, атрибутики, видавничої й наукової діяльності. Спорт уважають одним із засобів соціалізації особи.

Роль і місце професійного спорту в суспільстві в усі часи й в усіх країнах розглядали, передусім, за його впливом на суспільні цінності та виховання підростаючих поколінь. Ставлення до нього (особливо у ХХ ст.)

залежало від завдань, які суспільство виконувало на сьогодні. Люди захоплюються спортом, насамперед професійним, імовірно, тому, що він сприяє формуванню й розвитку рис, котрі облагороджують особистість (дружба, чесність, благородство, повага до противника та ін.). Однак це характерне для нього доти, поки в спорті духовні цінності мають перевагу над матеріальними.

Сучасний професійний спорт – дзеркало суспільства. Пропагований у ньому принцип рівних можливостей відображено в професійному спорті, що зацікавлює членів суспільства використати себе в ньому. Професійний спорт являє собою своєрідну мікромодель самого суспільства, відношення у якому відповідають збереженню, підтримці й актуалізації в ньому системи загальних цінностей. Професійний спорт і суспільство перебувають у відношеннях, взаємопов'язаних один з одним. Професійний спорт не лише відображає характер сучасного суспільства, але й сам активно впливає на нього. Думка соціологів про вплив професійного спорту на суспільство не однакова. Існує достатньо факторів, які свідчать про негативний вплив професійного спорту на населення, особливо на молодь. І все ж слід думати, що в основному він впливає на суспільство позитивно, пропагує здоровий дух конкуренції, можливість досягти благополуччя своїми силами, наполегливістю, працелюбством, відмовою від спокуси, цілеспрямованістю. У цьому є заслуга пропаганди його морально-етичних ідеалів і цінностей.

Кажучи про те, що професійний спорт моделює характер відносин сучасного суспільства (це яскраво проявляється в США), потрібно вказати на механізм, який покладено в основу відображення цього показника. Ним є змагальні умови й відносини, типові для сучасного американського суспільства [1].

Професійний спорт є частиною системи, спортивного руху. Однак функції професійного спорту неадекватні за своїм впливом на особистість і суспільство функціям спорту взагалі. Крім того, професійний спорт має визначні функції, які йдуть у розріз із цінностями сучасного суспільства. Так, наприклад, під час виконання різних завдань і функцій комерційна спрямованість стоїть понад усе останнє, уключаючи навіть спортивну сторону. Вона, насамперед, є життєво важливою складовою частиною бізнесу розваг. Головним у світі спортивного бізнесу, передусім у професійному спорті, є запитання – вигідно це чи ні. Професійний спорт виконує свої специфічні, властиві лише йому функції в суспільстві. Окремі функції, які характерні для спорту загалом, у професійному спорті мають своє особливе забарвлення. До основних функцій професійного спорту слід віднести *функцію «клапана безпеки»* (її сутєвість полягає в тому, що через професійний спорт численна аудиторія глядачів і самих спортсменів має можливість «скинути» накопичену в організмі людини енергію, напругу й ворожі почуття в суспільно приємній формі; *функцію моделювання поведінки* – професійні спортсмени є зразком для наслідування в широких колах сучасного суспільства, особливо молоді. Якість і можливість, які формують діяльність, що використовуються у вигляді моделі для виховання інших членів суспільства; *функція духовності* – професійний спорт відіграє роль духовного, майже релігійного інституту. У ньому використовують ритуали й церемонії для підтримки цінностей системи суспільства. Отже, виникає регуляція загальної поведінки самих членів суспільства; *функція підтримки надії* – на думку соціологів Ейтцена та Сейджа, спорт діє як опіум, який зберігає віру, що люди із низьких шарів можуть піднятися соціальною драбиною вгору через успіх у спорті. На їх переконання, багатомільйонні контракти, які укладають професійні спортсмени, сприяють підтримці надії на краще майбутнє [6]; *функція індивідуалізації* – професійний спорт є сильним стимулом індивідуалізації особистості; *функція відволікання* – змагання професіоналів можуть настільки відволікти, що люди забувають навіть про свої повсякденні справи. Спорт може змусити людей забути про їхні повсякденні справи. Спорт відволікає увагу тих людей, які настільки зросли із сучасним станом життя в суспільстві, що, незалежно від їх участі в спорті, вони ніколи не будуть думати над наявними в ньому проблемами. Отже, професійний спорт, кількість глядачів і телеглядачів якого вимірюють сотнями мільйонів осіб, активно виконує функцію відволікання, яку не слід розглядати ні з класових, ні з ідеологічних позицій; *поєднальна функція* – одна з характерних функцій професійного спорту – це його участь у збереженні й узаконюванні статусу-кво в сучасному суспільстві. Видовищний спорт є в суспільстві поєднувальною силою. Професійний спорт виховує в людей шанобливе й позитивне ставлення до законів і влади; політичний консерватизм; індивідуалізм; меркантилізм; бажання виділитись із загального середовища – стати «екселент» [3].

Отже, сучасний професійний спорт утворює почуття подвоєності. З одного боку, це сильна індустрія шоу-бізнесу, яка привертає до себе увагу численних глядачів і забезпечує фактичні заробітки багатьом професійним спортсменам, а з іншого – це сфера, яка обмежує вільний час особи, права людини, котра добровільно на це йде, а також розуміння того, що ці заробітки, навіть в умовах бізнесу, спеціально завищені й не відповідають результатам праці спортсменів і їх власників. Окрім того, спалахи та прояви насилля й грубощів,

застосування допінгів і наркотиків перебувають у великому контрасті з тим, що ми звикли очікувати від спорту [3].

Змінами в спорті повинні бути зміни в самому суспільстві (так уважають соціологи). Чи можуть існувати зміни функцій професійного спорту? Можуть, але лише при дуже серйозних змінах цінностей самого суспільства в цілому. Саме тоді соціальний інститут спорту може радикально змінити свою структуру й функції, оскільки професійний спорт не тільки відображає ціннісну систему суспільства, але й за своїм характером і структурою складових компонентів своєї діяльності він визначається цими цінностями.

Сьогодні соціальний інститут спорту дуже реагує на ставлення до зміни цінностей. Він потрапив у полон ситуації, пов'язаної з ціннісними змінами. Є широкі шари населення, яке критично ставиться до старих і нових цінностей. І все ж спорт повинен модернізувати свою структуру й функції.

Які ж думки існують щодо соціальної значимості професійного спорту для сучасного суспільства? Їх декілька. Насамперед потрібно відзначити, що сьогодні в сучасному суспільстві існує система поглядів, що відображає переважно позитивний вплив спорту на особистість. Поширена думка, що спорт формує характер і дає вихід агресивній енергії; спортивна команда служить основою єдності й солідарності в колективі; спорт сприяє встановленню дружніх відносин між окремими спортсменами, організаціями, расовими групами, націями. Автори численних досліджень доводять, що спорт виховує повагу до влади, законслухняність, консерватизм поглядів, сприяє подоланню наявних у суспільстві соціальних бар'єрів, навіть ідею рівних можливостей [1; 2; 4; 6].

Спорт як соціальний інститут виконує три основні завдання: 1) служить «клапаном безпеки» для глядачів й учасників змагань, через який виходить негативна енергія та напруженість і ворожість, що накопичується в повсякденному житті, у суспільно прийнятній формі; 2) спортсмени служать моделлю, зразком для виховання молоді; 3) спорт – це духовний, майже релігійний інститут, який використовує ритуали й церемонії для підтримування цінностей суспільної поведінки [4; 5; 6].

Саме позитивний аспект утрачає спорт останнім часом. Водночас такі якості, як конкуренція, заповзятливість, агресивність і прагнення якомога більше й швидше заробити, виходять на передній план. Особливо яскраво це відображається в постсоціалістичних країнах. За недовгий час спорт у них значно трансформувалася: різко зменшилася кількість спортивних шкіл і тих, хто займається, спорт усе більш професіоналізується, знизився рівень спортивної майстерності, глядачі майже перестали ходити на стадіони. Бюджетні асигнування на фізичну культуру й спорт різко знизилися, а надії на допомогу з фондів професійного спорту не виправдалися. У цьому – негативна сторона професійного спорту.

Однією з найпоширеніших проблем у професійному спорті є застосування допінгу, адже постійно відбуваються скандали, пов'язані з його вживанням атлетами різних країн. Уживання допінгу пов'язане з ризиком і необхідністю впливу гранично допустимих фізичних навантажень на організм спортсмена, що призводить до отримання травм. Це негативно позначається на здоров'ї спортсменів, позбавляє їх завойованих нагород, чемпіонських титулів, але може призвести й до смерті. Тому боротьба із застосуванням допінгу ведеться в усіх країнах світу.

Важливою проблемою сучасного професійного спорту є участь великих політиків і бізнесменів у керівництві професійним спортом, які використовують професійний спорт і відомих спортсменів до політичних компаній, у той час як вплив державних структур послаблюється. Дуже часто це призводить до криміналізації у сфері професійного спорту. Сюди ми можемо віднести також формування союзу великого капіталу й держструктур як фінансової основи професійних клубів.

Великі заробітки професійних спортсменів «сприяють» переходу висококваліфікованих спортсменів-аматорів у професіонали. Як наслідок, велика кількість професійних тренерів та спортсменів шукає кращої долі в професійних клубах, що значно послаблює олімпійський спорт.

Ще одна з негативних рис – підвищення комерційного інтересу з боку телебачення та засобів масової інформації, які суттєво впливають на професійний спорт, платять великі кошти за право показу й трансляції змагань, вимагають від їхніх організаторів поступок на свою користь, диктуючи термін і час проведення, а також зміни правил їх проведення.

Що ж чекає професійний спорт у майбутньому, які перспективи його розвитку та існування? Насамперед, потрібно відзначити, що сьогодні у світовій практиці сформувалося два основні підходи до розвитку професійного спорту – комерційно-константний і комерційно-ротаційний. Перший характерний для США. Він полягає в прагненні до максимальних прибутків, при цьому спортивна діяльність і її результати розглядаються як засіб досягнення прибутку. Для європейського професійного спорту більш властивий підхід,

що ґрунтується на тому, що спортивне суперництво є пріоритетним чинником й обов'язковою умовою ведення бізнесу. Система змагань організована таким чином, що щорічно відбувається ротація команд: слабкі клуби покидають вищий дивізіон, а на зміну їм приходять команди-переможниці з низького дивізіону. Особливість європейського спорту – економічна допомога муніципальних рад і спонсорів та широке використання акціонерної форми володіння професійними клубами.

У професійному спорті разом зі спортивним результатом цінується передусім комерційний успіх, який залежить від ставлення до нього глядачів, спонсорів і телебачення. Професійний комерційний спорт має загальні й специфічні відмінності від інших різновидів спорту. До перших відносять виражений комерційний характер технології проведення змагань; орієнтацію на розвиток видів спорту, що приносять прибуток; створення системи змагань, яка спрямована на використання досягнутої майстерності в умовах жорсткої конкуренції; інші джерела фінансування; організаційні відмінності; іншу винагороду спортсменів. До другої групи належать відмінності в календарях і правилах змагань; у класифікації спортсменів; співвідношенні підготовчої й змагальної діяльності; в особливостях тренувального режиму.

Ураховуючи вищесказане, можемо передбачити, що в професійному спорті продовжуватиметься тенденція розвитку видовищних видів спорту, які приносять великі прибутки всім зацікавленим сторонам (власникам клубів, менеджерам, засобам масової інформації, спортсменам й ін.). Відбуватиметься перехід до більш цивілізованого експорту спортсменів у закордонні клуби, при якому вони не поривали б зв'язків із національним спортом, а прибутки від трансферу використовувалися на його розвиток з урахуванням внеску спортивних організацій та окремих фахівців у підготовку спортсмена. Розширення мережі змагань у професійному спорті всередині країни підвищенням класу спортсменів і команд та їх уключення в систему міжнародного спорту, а також організації професійних турнірів усередині країни. Поступове створення інфраструктури професійного спорту всередині країни як сфери розважального бізнесу, орієнтованої на створення спортивного видовища високої якості й формування потенційного споживача – глядачів, представників засобів масової інформації, спонсорів.

Висновки й перспектива подальших досліджень. Значення спорту в сучасному суспільстві безперервно зростає. Перетворюючись із заняття для частини населення в масовий вид діяльності, він неминуче стає об'єктом розгляду не лише спортивних, але й соціальних наук. Розкриття культурних підстав, механізмів його побутування в сучасному суспільстві дає змогу розкрити багатолікий і багатоскладний світ професійного спорту, який розглядається не лише в значенні індивідуального фізичного вдосконалення – моделювання тілесної організації індивіда, – але й динамічне явище, яке набуває нові функції, активно трансформує вже наявні види (магістральні) та здатне до виникнення нових форм спортивної практики (альтернативні моделі). Сьогодні насамперед потрібно дослідити системне представлення професійного спорту в різних країнах, тенденції його розвитку, теоретичне обґрунтування необхідності розробки правових основ та узагальнену характеристику моделі професійного спорту.

Джерела та література

1. Гуськов С. И. Воспитательные функции профессионального спорта в США / С. И. Гуськов // *Философско-социологическое исследование*. – Москва : Физкультура и спорт, 1988. – Вып. 1. – С. 202–212.
2. Гуськов С. И. Государство и спорт / С. И. Гуськов. – Москва : [б. и.], 1996. – 176 с.
3. Гуськов С. И. Профессиональный спорт / С. И. Гуськов, В. Н. Платонов. – Киев : Олимп. лит., 2000. – 391 с.
4. Пономарев Н. И. Профессиональный спорт как субкультура / Н. И. Пономарев // *Теория и практика физической культуры*. – 1995. – № 8. – С. 56–58.
5. Edwards H. *Sociology of sport* / H. Edwards. – Illinois : Homewood, 1973.
6. Eitzen D. Stanley. *Sociology of North American sport* / D. Stanley Eitzen, George H. Sage. – Madison, WI : Brown & Benchmark, 1997.

Referens

1. Huskov, S. (1988). *Vospitatelnye funkicii professionalnogo sporta v SshA* [Educational functions of professional sports in the USA] (1988). *Filosofsko-sociologicheskoe issledovanie* [Philosophical and sociological research], 1, 202–212. (in Russian).
2. Huskov, S. (1996). *Gosudarstvo i sport* [State and sport]. Moscow. (in Russian).
3. Huskov, S., & Platonov, V. (2000). *Professionalnyi sport* [Professional sport]. Kyiv: Olimpiyskaya literatura. (in Ukrainian).
4. Ponomarev, N. (1995). *Professionalnyj sport kak subkultura* [Professional sport as a subculture]. *Teoriya i praktika fizichicheskoy kultury* [Theory and practice of physical culture], 8, 56–58. (in Russian).
5. Edwards, H. (1973). *Sociology of sport*. Illinois: Homewood.
6. Eitzen, D., & Sage, H. (1997). *Sociology of North American sport*. Madison, WI: Brown & Benchmark.

Анотації

У статті розкрито соціальну цінність професійного спорту для сучасного суспільства. Доведено, що професійний спорт істотно впливає на формування системи цінностей, людської самосвідомості, стилю життя сучасної людини, на його фізичне й моральне обличчя. Соціальна цінність спорту полягає і в тому, що він є засобом етичного, естетичного, морального виховання особи. Професійний спорт являє собою як би мікромодель самого суспільства, відношення у якому відповідають збереженню, підтримці й актуалізації в ньому системи загальних цінностей. Професійний спорт і суспільство перебувають у відношеннях, взаємопов'язаних один з одним. Професійний спорт не лише відображає характер сучасного суспільства, але й сам активно впливає на нього. Визначено завдання, які виконує спорт як соціальний інститут, а також специфічні, властиві лише йому функції, які він виконує в суспільстві. Указано, що окремі функції, які притяманні спорту взагалі, а в професійному спорті мають свій особливий колір. Розглянуто актуальні проблеми сучасного професійного спорту, серед яких, насамперед, потрібно відзначити застосування допінгу, адже постійно відбуваються скандали, пов'язані з його вживанням атлетами різних країн. Це негативно позначається на здоров'ї спортсменів, позбавляє їх завойованих нагород, чемпіонських титулів, але може призвести й до смерті. Тому боротьба із застосуванням допінгу ведеться в усіх країнах світу. Відзначено, що в професійному спорті продовжуватиметься тенденція розвитку видовищних видів спорту, які приносять великі прибутки всім зацікавленим сторонам (власникам клубів, менеджерам, засобам масової інформації, спортсменам й ін.). Передбачено, що ж чекає професійний спорт у майбутньому, які перспективи його розвитку та існування.

Ключові слова: професійний спорт, суспільство, соціальний інститут, функції, проблеми, допінг, перспектива.

Владимир Добринский, Алла Алёшина, Жанна Мудрик, Николай Мордик. Профессиональный спорт в современном обществе: проблемы и перспективы. В статье раскрывается социальная ценность профессионального спорта для современного общества. Доказывается, что профессиональный спорт существенно влияет на формирование системы ценностей, человеческого самосознания, стиля жизни современного человека, на его физическое и моральное лицо. Социальная ценность спорта заключается и в том, что он является средством этического, эстетического, морального воспитания лица. Профессиональный спорт являет собой как бы микромодель самого общества, отношения в котором отвечают сохранению, поддержке и актуализации в нем системы общих ценностей. Профессиональный спорт и общество находятся в отношениях, взаимосвязанных друг с другом. Профессиональный спорт не только отражает характер современного общества, но и сам активно влияет на него. Определяются задачи, которые решает спорт как социальный институт, а также специфические, присущие только ему функции, которые он выполняет в обществе. Указывается, что отдельные функции, что характерны для спорта вообще, в профессиональном спорте имеют свой особенный цвет. Рассматриваются актуальные проблемы современного профессионального спорта, среди которых, в первую очередь, следует заметить применение допинга, ведь постоянно происходят скандалы, связанные с его употреблением атлетами разных стран. Это негативно отражается на здоровье спортсменов, лишает их завоеванных наград, чемпионских титулов, но может привести и к смерти. Поэтому борьба с применением допинга ведется во всех странах мира. Отмечается, что в профессиональном спорте будет продолжаться тенденция развития зрелищных видов спорта, которые приносят большие прибыли всем заинтересованным сторонам (владельцам клубов, менеджерам, средствам массовой информации, спортсменам и др.). Предусмотрено, что же ожидает профессиональный спорт в будущем, какие перспективы его развития и существования.

Ключевые слова: профессиональный спорт, общество, социальный институт, функции, проблемы, допинг, перспектива.

Volodymyr Dobrynsky, Alla Aleshina, Zhanna Mudrik, Mykola Mordyk. Professional Sports in the Modern Society: Problems and Perspectives. The article reveals the social value of professional sport for modern society. It is proved that professional sport significantly influences the formation of the system of values, human consciousness, lifestyle of a modern man, on his physical and moral face. The social value of sport lies in the fact that it is a means of ethical, aesthetic, moral upbringing of the person. Professional sport represents a sort of micro-model of the very society, the attitude of which corresponds to preservation, maintaining and updating in it the system of common values. Professional sports and society are in relationships that are interrelated with each other. Professional sport not only reflects the character of the modern society, but also actively influences it. The tasks which solves sports as a social institution are determined, as well as specific, essential functions only that it performs in a society. It is specified that the separate functions which are essential in sport in general, in professional sports have their own special color. The urgent problems of modern professional sports are considered among which, first of all, it is necessary to mark the use of doping, because there are constantly scandals connected with its use by athletes from different countries.

It negatively affects health of athletes, deprives them of conquered awards, championship titles, but can lead to death. Therefore, the fight against the use of doping is carried out in all countries of the world. It is noted that in professional sports the trend of development of spectacular sports that will bring big profits to all the interested parties (club owners, managers, mass media, athletes, etc.) will continue. It is anticipated that what awaits professional sports in the future, what are the prospects for its development and existence.

Key words: professional sport, society, social institute, functions, problems, doping, perspective.